

میراث اسلامی ایران

(دفتر ششم تا دهم)

• حسن زنده

کتابخانه حضرت آیت‌الله مرعشی نجفی (ره) در قم، بی شک از گنجینه‌های ارزشمند فرهنگی است که علاوه بر کتب و نشریات چاپی به زبان‌های مختلف، دربرگیرنده هزاران نسخه و رسائل خطی با اهمیتی است که همواره محل رجوع اصحاب تحقیق و تتبع به ویژه تاریخ‌پژوهان بوده است.

از اقدامات شایسته‌ای که این کتابخانه از سال ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۸ انجام داده، انتشار مجموعه ده جلدی «میراث اسلامی ایران» است که به همت و زیر نظر استاد ارجمند جناب آقای رسول جعفریان رسائل متعدد کوچک و بزرگ فارسی و عربی معرفی و به زیور طبع آراسته گردیده است و از این طریق، رسائل با ارزشی که شاید عمدتاً از منظر و دسترس پژوهشگران به دور بوده و احتمال می‌رفت که گرد و غبار غربت و گمنامی آن‌ها را در محاق فراموشی و طاق نسیان نهاده، احیا شده و در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است. این مجموعه در نوع خود، بعد از مجموعه بیست و نه جلدی «فرهنگ ایران زمین» و «مجموعه رسائل فارسی»، بی‌نظیر و قابل ستایش است و امید است که این سنت حسنه در کتابخانه مرحوم حضرت آیت‌الله مرعشی نجفی (ره) و سایر کتابخانه‌ها و گنجینه‌های دیگر تداوم یابد و رسائل متعدد و پراکنده در مجموعه‌های منظم و به هم پیوسته ارائه شود، تا محققان از وجود چنین رسائلی، اطلاع و به آنها دسترسی یابند.

دکتر منصور صفت گل، در کتاب ماه تاریخ و جغرافیا / آذر ۱۳۷۶، طی مقاله‌ای تحت عنوان: «رسائل عصر صفوی در میراث اسلامی ایران»، پنج دفتر اول این مجموعه را معرفی و ضمن توجه به چند رساله ارزشمند دوره صفوی و تبیین کم و کیف و اهمیت آن‌ها، فهرست این پنج دفتر را عیناً منتشر کرده است. با عنایت به اهمیت و سودمندی فراوان این مجموعه، دفتر ششم تا دهم آن جهت مزید اطلاع خوانندگان معرفی می‌شود. در این مقاله، نام تمام رسائل، نویسندگان، کوشندگان و مصححان این رسائل، ذکر می‌شود و رسانه‌ای که بعد تاریخی پررنگ‌تری داشته باشد، با توضیحات بیشتر معرفی خواهد شد.

دفتر ششم

■ میراث اسلامی ایران، دفتر ششم

■ قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی

نجفی، ۱۳۷۶، ۸۱۴ صفحه

این دفتر مشتمل بر سی رساله کوچک

و بزرگ از میراث فارسی و عربی است. در

نخستین بخش، شماری از رسائل اعتقادی

شیعه آمده که از نظر تاریخ تطور دیدگاه‌های کلامی شیعه اهمیت فراوانی دارد. موضوع رساله‌های دیگر نیز برخی تاریخی و برخی اجتماعی و شماری نیز فقهی و اصولی است که هر کدام در نوع خود سودمند و نشر و معرفی آن‌ها برای شناخت میراث اسلامی ضروری است. دو سفرنامه راپرت مملکت خراسان و بزم غریب (سفرنامه حج) از لحاظ تاریخی از سفرنامه‌های بسیار با ارزشی است که در این مجموعه چاپ شده است. رسائل این دفتر عبارتند از:

۱- الْمُعْتَمَدُ مِنَ مَذْهَبِ الشَّيْخَةِ الْإِسْلَامِيَّةِ / شیخ سدیدالدین محمودبن علی حَمَصِي رازی (؟) به کوشش محمدرضا انصاری قُمی (۱۱-۳۴)

۲- رساله فی علم الکلام / نوشته یکی از متکلمین قرن نهم هجری / به کوشش محمد رضا انصاری قُمی (۳۵-۴۷)
چهار رساله اعتقادی:

۳- رساله (واجب الاعتقاد علی جمیع العباد) از علامه حلّی (ره)

۴- رساله (عقیده محمد بن مکی) از شهید اول (ره)

۵- رساله (فی بیان ما یجب اعتقاده فی مذهب الامامیه) از متکلمی گمنام

۶- رساله (رساله فی العقیده) از محقق حلّی (ره) به کوشش محمد رضا انصاری قُمی (۴۷-۶۹)

۷- رساله شکوایه / سید ذاکر بفرویی به کوشش حسین مسرت (۷۰-۸۱)

۸- برگی از تاریخ زنجان / برگزیده از کتاب سرگذشت یک‌ساله / نگارش مرحوم آیت‌الله العظم حاج سید احمد حسینی زنجانی قدس سره، ۱۰ ذی قعدة الحرام ۱۳۳۱ / ۱۰ ذی قعدة الحرام ۱۳۳۲ / انتخاب و تنظیم: سید محمد جواد شبیری (۸۳-۱۲۶)

۹- رساله خیرالامور / آیت‌الله احمد زنجانی / به کوشش رسول جعفریان (۱۲۷-۱۷۴)

از اقدامات شایسته کتابخانه آیه‌الله مرعشی (ره)، انتشار مجموعه ده جلدی «میراث اسلامی ایران» است که سبب شده است رسائل با ارزشی که شاید عمدتاً از منظر و دسترس پژوهشگران به دور بوده و احتمال می‌رفت که گرد و غبار غربت و گمنامی آن‌ها را در محاق فراموشی و طاق نسیان نهد، احیا شود و در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد

- این رساله را باید در شمار متون فکری جدیدی دانست که عالمان حوزوی درباره برخورد با تمدن جدید نگاشته‌اند نویسنده در این رساله کوشیده است که راه‌حلی برای نزاع سنت و تجدد بیابد.
- ۱۰- رد بر رد قوانین الاصول / میرزا ابوالقاسم بن حسن گیلانی قمی متوفای ۱۲۳۱ / به کوشش سید مرتضی سیفی (۱۷۵-۲۲۵)
- ۱۱- مصائب العلماء / در شرح احوال آخوند ملا محمد حسین همدانی / تلخیص و تحریر: محمد عالمی (۲۲۷-۲۷۳)
- از جهت ثبت وقایع تاریخی همدان در قرن سیزدهم هجری قمری حائز اهمیت است به ویژه این که تصور نسبتاً روشنی از برخوردهای مشرعی و فرقه صوفیه ارائه می‌هد.
- ۱۲- متن فارسی نزهة الزاهد / به کوشش رسول جعفریان (۲۷۵-۳۴۰)
- ۱۳- دو وقف‌نامه از دو زن: زبیده بیگم و گوهرشاه / به کوشش نزهت احمدی (۳۴۱-۳۵۸)
- زبیده بیگم، دختر شاه سلیمان صفوی است که وقف‌نامه‌اش در سال ۱۰۹۲ هـ ق نوشته شده و در سال ۱۱۰۷ هـ ق رقباتی بر وقف‌نامه افزوده شده است و گوهر شاه بیگم شخصیت ناشناخته‌ای که وقف‌نامه‌اش متعلق به سال ۱۰۷۱ هـ ق است.
- ۱۴- منتخب عقد الجمال فی حوادث الزمان / مفلح بن حسن الصیمری / به کوشش منصور داداش‌نژاد (۳۵۹-۳۹۸)
- ۱۵- رساله در اثبات لزوم وجود مجتهد در عصر غیبت / شیخ علی نقی کمره‌ای / به کوشش سید ابوالحسن مطلبی (۳۹۹-۴۳۰)
- نویسنده، از عالمان برجسته دوره صفوی است (۹۵۳-۱۰۶۰) که مناصب حکومتی از جمله قضاوت شیراز در زمان امام قلی خان و شیخ الاسلامی اصفهان در عصر زمامداری شاه عباس دوم را داشته است. نکته جالب این که علی‌رغم مناصب حکومتی، قائل به حرمت نماز جمعه در عصر غیبت بوده است. وی در این رساله کوشش دارد تا اثبات کند در ایران عصر صفوی مجتهد هست و لازم است که باشد.
- ۱۶- تنزیه القمیین عن المطاعن / ابوالحسن بن محمد طاهر شریف عاملی / به کوشش رسول جعفریان (۴۳۱-۴۶۰)
- ۱۷- فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه راجه محمود آباد لکهنو / علی صدرائی نیا (۴۶۱-۴۹۸)
- این کتابخانه بیش از هشتاد هزار کتاب دارد از این تعداد دو هزار
- و پانصد نسخه آن خطی و بقیه چاپی هستند. در بین نسخ خطی این کتابخانه، کتاب‌های متعددی در زمینه تاریخ وجود دارد که به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود:
- ۱۸- راپورت مملکت خراسان با بعضی ملحقات آن / سیاحت بنده درگاه عالم پناه حاجی محمد میرزای مهندس در ارض اقدس به کوشش قدرت‌الله روشنی (۴۹۹-۵۸۱)
- نقشه‌برداری راه‌ها و مملکت خراسان در دوره ناصری
- ۱۹- کتابچه ثبت قرآن‌های نفیس خطی و کتب ادعیه کتابخانه حاج میرزا محمد حسین خان سپهسالار گردآورنده حاج سید محمد بقاء اصفهانی «شرف المعالی» / به کوشش سید محمود مرعشی نجفی (۵۸۳-۶۰۴)
- ۲۰- شهر آشوب همدانی / میرزا محمد شفیع همدانی / به کوشش ایرج افشار (۶۰۵-۶۵۳)
- سه رساله فلسفی در ردّ بر شیخیه:
- ۲۱- رساله الردّ علی عقائد الشیخیه؛
- ۲۲- محاکمه بالحجه و البرهان الی من له قلب و عینان و مکالمه بالعدل و الاتقان لاولی الافئده والایقان؛
- ۲۳- رد عقاید شیخ حمد احسائی
- مولی حسن بن عبدالرحیم مراغی / به کوشش محمود طیار مراغی (۶۵۳-۶۶۸)
- ۲۴- نظم المحاسن و الثمر فی شمائل نبینا سید البشر / العلامة ابن الحاج / ضبط نضه و قدم له و وضع فهرسه أسعد الطیب (۶۶۹-۶۸۲)
- دو رساله نوروزیه :
- ۲۵- رساله نوروزیه / آقازلی قزوینی
- ۲۶- رساله نوروزیه / محمد باقر خاتون آبادی / به کوشش رسول جعفریان (۶۸۳-۷۱۲)
- ۲۷- وقف‌نامه مدرسه علمیه امام صادق کرمانشاه (عمادالدوله سابق) / به کوشش اسماعیل محمدی. (۷۱۳-۷۱۸)
- ۲۸- تحقیق در مقبره صدرالدین حموی / محمد سن خان مراغی اعتماد السلطنه / به کوشش محمد سلیمانی و ساوجی (۷۱۹-۷۲۷)
- ۲۹- گزیده رساله خرنامه / به کوشش مهدی ارجمند (۷۲۹-۷۳۸)
- در این رساله شواهد تاریخی جالبی درباره کولی‌ها، منشأ این قوم

و مهاجرت‌های مختلف و برخی آداب و رسوم و ویژگی‌های افراد آن ارائه شده است؛ علاوه بر آن، این نسخه از جنبه‌های مختلف از جمله تأثیر ادبیات ترکی بر فارسی و نیز شیوایی ترجمه در خور تأمل است. ۳۰- بزم غریب (سفرنامه مکه) / به کوشش محمد مهدی معراجی (۷۳۶-۸۰۳)

سفرنامه حاضر، یکی از سفرنامه‌های ارزشمندی است که از دوره قاجاریه برجای مانده و ویژگی عمده آن در مقایسه با سفرنامه‌های مشابه آن دوره، نشر ادیبانه، مسجع و نیز توضیحاتی است که درباره مسائل حاشیه‌ای سفر داده است.

۳۱- فوائد معزبه / ابوبکر عبدالله بن احمد اسفرزی / به کوشش ایرج افشار (۸۰۵-۸۱۴)

دفتر هفتم:

■ میراث اسلامی ایران، دفتر هفتم

■ قم، کتاب‌خانه آیت‌الله مرعشی نجفی (ره)، ۱۳۷۷، ۸۸۰ صفحه

رساله‌های این دفتر به شرح زیرند:

۱- رساله در ردّ بر جماعت صوفیان، علی قلی جدیدالاسلام (پدر آنتونیو دوززو پرتغالی) / به کوشش رسول جعفریان (۱۱) نویسنده کشیشی پرتغالی است که در اواخر قرن یازدهم هجری، پس از تحصیلات فراوان، برای اداره یک دیر مسیحی و نشر مسیحیت در ایران، راهی اصفهان شده است، زمانی که وی ریاست دیر آگوستین‌ها را به عهده گرفت، رئیس سابق آن به اسلام گرویده بود، اندکی بعد، خود او هم به اسلام گروید و با استفاده از دانش پیشین و اندوخته‌هایی که از عالمان مسلمان اصفهان آن روزگار برگرفت، به نگارش آثاری در نقد مسیحیت پرداخت. از دیگر آثار او یکی از رساله «ردّ بر جماعت صوفیان» است، که احتمالاً در سال ۱۲۱ هـ ق نوشته شده است.

۲- زرنديه، داستان نظارت مأمورین شیعه تریاک در زرنند کرمان در قالب طنز به شیوه موش و گربه زاکانی / به کوشش رسول جعفریان (۵۵)

۳- احوال آیت‌الله میرزا حسین سبزواری، به قلم خودش روایت مرحوم معلم حبیب‌آبادی / به کوشش رسول جعفریان (۷۱)

۴- رساله فی بیان حکم شرب التتن و القهوه، محمد بن الحسن الحر العاملی / به کوشش رسول جعفریان (۸۱)

۵- رساله در اخلاق، اقسام مدرکات، منطق، الهیات و نجوم، مؤلف مجهول (تألیف در نیمه دوم قرن ششم تا نیمه اول قرن هفتم) / به کوشش: الهه روحی دل (۹۳)

۶- اجازه الحاج محمد زمان الاصفهانی، تحقیق: محمد السمامی الحائری (۱۵۵)

۷- اشعار نصرت رازی، شهاب سمنانی و حمزه کوچک و رامینی،

همراه با رساله منثور امامیه / به کوشش ایرج افشار (۱۸۹) ۸- حالات و اخبار دارالعلم شیراز و سفر به اصفهان، میرزا جان شیرازی / به کوشش ایرج افشار (۲۴۱)

این رساله را میرزا جان شیرازی در سفری که به همراه کاپیتان لاکت انگلیسی بوده و ظاهراً سمت مترجمی او را داشته، تألیف کرده است. تألیف رساله در روزگار فرمانفرمایی شاهزاده حسین‌علی میرزا (از ۱۲۱۴ تا ۱۲۵۰) و بیگلریگی محمدنبی خان (۱۲۲۳-۱۲۲۴) و کلانتری میرزا ابراهیم خان شیرازی اتفاق افتاده است.

۹- سفرنامه اصفهان و کاشان و قم و طهران، میرزا صالح شیرازی به کوشش ایرج افشار (۲۵۵)

میرزا صالح شیرازی، در اوایل سال ۱۲۲۷، به همراه سرگوراولی و هیأت مأموریت او از شیراز به اصفهان آمد و از آن‌جا به کاشان و قم و تهران رفت، وی گزارش سفر و وضع شهرهای مذکور را در این رساله نوشت که بعدها سرگوراولی چکیده آن را در روزنامه سفر خود به انگلیسی مندرج ساخت.

۱۰- دیوان علی نقی کمره‌ای، دکتر ابوالقاسم سری (۲۸۵)

۱۱- مونس الابرار در رد صوفیان، شیخ الاسلام ملا محمد طاهر قمی به کوشش محمد رضا ارجمند (۴۲۳)

۱۲- اشعریان قم، محمد علی حبیب‌آبادی / به کوشش ناصر باقری بیدهندی (۴۳۹)

۱۳- فهرست صد و چهار نسخه خطی / علی صدرائی خوئی (۴۶۳)

نویسنده در این بخش اطلاعاتی درباره کتاب‌های مفقود یا کم نسخه ارائه کرده که تعدادی از آن‌ها تاریخی و قابل توجه است.

۱۴- سفرنامه عتبات، امین الشرع خوئی به کوشش: علی صدرائی خوئی (۴۸۹)

این سفرنامه خاطرات نویسنده است که سفر خود را در سال ۱۳۲۸ در ایامی که ایران در تب و تاب نهضت مشروطه بود، آغاز کرده و از خوی به عتبات رفته و ۱۰ سال بعد بازگشته است.

۱۵- پنج رساله اعتقادی / به کوشش محمد رضا انصاری قمی (۵۳۱)

۱۶- زندگی‌نامه دوازده امام در المقصد الاقصی فی ترجمه المستقصى، کمال الدین حسین خوارزمی / به کوشش ابوالفضل حافظیان (۵۷۹)

۱۷- نضره الناظرین و نزهه الباصرین، العالم الفاضل السید اسماعیل التنکابنی رحمه‌الله اعداد الشیخ احمد محمد رضا الحائری (۶۵۵)

۱۸- هفتاد و سه نسخه با ارزش در کتابخانه وزیر یزد، حسین مسرت (۷۳۱)

۱۹- سفرنامه کربلای معلی، علی نائینی صفاء السلطنه / به کوشش صادق برزگر (۷۵۱)

۲۰- راه‌های سیستان، به کوشش منصور صفت گل (۷۶۹)

۲۱- اللمعه التاريخیه فی بیوتات کربلاء و الناضریه، العلامه

الأدیب الشیخ محمد علی القصیر الحائری اعداد الشیخ أحمد

محمدرضا الحائری (۸۱۱)

۲۲- شرح حال میرزا محمد حسن زنوزی و معاصران وی از مؤلفی ناشناخته/ به کوشش علی رفیعی علامرودستی (۸۵۵)

دفتر هشتم:

■ میراث اسلامی ایران، دفتر هشتم

■ کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی (ره)، ۱۳۷۷، ۷۷۵

صفحه

هشمتین دفتر میراث اسلامی ایران به

شرح ذیل منتشر شده است:

۱- التحفه الجلالیه فی انساب الطالبیه، علامه نسابه سید جمال‌الدین أحمد بن علی بن عنبه حسنی، به کوشش سید محمود مرعشی نجفی (۱۳-۱۲۳)

نویسنده مذکور یکی از نخبگان

تبارشناس برجسته در سده ۸ و ۹ هجری و از مفاخر دولت تیمور. (متوفای به سال ۸۷) و فرزندش شاهرخ (متوفای به ۸۵۰ هجری) است که آثاری در زمینه علم شریف نسب از خود به یادگار گذاشته و از آن پس هر آن چه که در خصوص تبارشناسی تألیف شده است، بی‌شک از آثار وی به ویژه کتاب عمده‌الطالب بهره وافر برده‌اند. کتاب «التحفه الجلالیه فی انساب الطالبیه»، در حقیقت مختصر و چکیده‌ای است از کتاب «عمده‌الطالب» به زبان فارسی که تمامی مطالب آن در عمده‌الطالب آمده است.

۲- نخبه الزهره الثمینه فی نسب اشراف المدینه، للعلامه النسابه السید علی بن الحسن بن شذقم الحسینی/ به کوشش السید مهدی الرجائی (۱۲۴-۱۴۱)

۳- ترجمه منظوم روضه الشهداء یا داستان سوزناک کربلا، سراینده روحانی و شاعر بلندیایه کرد عبدالله زیور، به کوشش رسول جعفریان (۱۴۳-۲۳۶)

۴- رساله‌ای درباره حروف قرآن و اعجاز آن، فیاض،/ به کوشش جويا جهان‌بخش (۲۱۳۷-۲۵۵)

۵- احتجاجاتی در استرآباد، فیاض،/ به کوشش جويا جهان‌بخش (۲۵۶-۲۹۵)

۶- صد و یک سخن منظوم عادل،/ به کوشش جويا جهان‌بخش (۲۹۷-۳۱۶)

۷- رساله سیر و سلوک، صدرالدین قونوی، ترجمه عبدالغفور لاری،/ به کوشش حامد ناجی اصفهانی (۳۱۷-۳۳۲)

۸- وجوب حکومت میرزا محمد نائینی،/ به کوشش علی رضا دستگردی (۳۳۳-۳۴۸)

۹- پهلویات و رباعیات شیخ علی کمره‌ای، علی نقی کمره‌ای،/ به کوشش دکتر سید ابوالقاسم سزّی (۳۴۹-۳۸۰)

۱۰- تذکره المعاصرین، میرزا ابوالقاسم امین الشرح خوئی،/ به

کوشش علی صدرائی خوئی

میرزا ابوالقاسم امین الشرح خوبی، متوفای ۱۳۴۸ قمری، شرح حال خود و عالمان معاصر خود را در سه باب نوشته است. باب اول: در ذکر احوال بعضی از علما و صلحا و شعرا و ظرفای

خوی

باب دوم: در بیان حسب و نسب و شرح حال مؤلف

باب سوم: شرح حال علمای اعلام نجف اشرف که با مؤلف معاصر بوده‌اند.

۱۱- شصت و هفت نسخه خطی نفیس در یزد،/ سید محمدکاظم مدرسی (۴۲۹-۴۶۶)

۱۲- قواعد العقائد أو الرساله الاعتقادیه، خواجه نصیرالدین الطوسی،/ به کوشش محمدرضا انصاری قمی (۴۶۸-۴۹۸)

۱۳- الاعتقادات، علی بن حسن بن علی بن شذقم، زین‌الدین الحسینی المدنی،/ به کوشش محمدرضا انصاری قمی (۴۹۹-۵۰۸)

۱۴- عُمیّه المُکلفین فی أصول الدین، متکلمی گمنام از قرن هشتم هجری،/ به کوشش محمد رضا انصاری قمی (۵۰۹-۵۱۲)

۱۵- أرجوزه فی شرح «الباقوت» فی علم الکلام، شهاب‌الدین اسماعیل ابن الودی الّاسدی الحلّی،/ به کوشش محمدرضا انصاری قمی (۵۱۳-۵۲۳)

۱۶- آگهی شهان از تاریخ جهان یا سال‌شمار تاریخ ایران (بخش رخدادهای سال‌های ۱۱۹۴-۱۳۴۴ قمری) «دوره قاجاری»، میرزا حسن خان جابری انصاری،/ به کوشش رسول جعفریان، ۵۳۵-۶۲۶

این کتاب با اشارتی کوتاه به دوران پیش از اسلام آغاز می‌شود و سپس به ترتیب سنوات هجری یک دوره تاریخ اسلام و ایران تا سقوط قاجاریه (۱۳۴۴ ق) را می‌آورد. نویسنده به صورت سال‌شمار، رخدادهای مهم هر سال، اعم از جنگ و قحطی و سیل و زلزله را می‌آورد و علاوه بر آن، وفیات آن سال را برمی‌شمرد. کتاب مزبور در چهار مجلد و جمعاً ۶۵۳ صفحه است.

آگهی شهان، به لحاظ آن که در بسیاری از موارد، منبع دست‌اول برای شناخت برخی رخدادهای تاریخ دوره قاجاری است، اهمیت فراوان دارد. دلیل آن که، مؤلف ناظر و شاهد بسیاری از رخدادهای بوده و یا مستقیم از منابع اطلاعاتی خود، که طبعاً طبقه اشراف و اداری حاکم بوده‌اند، شنیده و بسیاری از آن‌ها در منبع دیگری ثبت و ضبط نشده است. جهت دیگر اهمیت کتاب، اعتنای آن به تاریخ شهر اصفهان، به ویژه دوره ظل‌السلطان است که در آن روزگار، درکنار تهران و تبریز، از شهرهای حادثه‌ساز و مهم ایران به شمار می‌آمد.

۱۷- علما و مزارات سمرقند، مؤلف؟،/ به کوشش، م. ارجمند (۶۲۷-۶۵۱)

۱۸- کتابچه کلام‌الله و کتب کتابخانه آستان قدس رضوی،/ به کوشش سید محمود مرعشی (۶۵۳-۷۷۶)

دفتر نهم:**میراث اسلامی ایران، دفتر نهم****■ قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی (ره)، ۱۳۷۷، ۶۸۳،****صفحه**

نهمین دفتر میراث اسلامی ایران
مشمول بر ۲۴ رساله در زمینه‌های مختلف
فرهنگی و تاریخی و فهرست‌نویسی به شرح
ذیل است:

۱- المسائل الاربعینیه / تألیف شهید
اول (م ۷۸۶) / به کوشش رضا افتخاری
(۱۳-۲۴)

۲- سیاحت‌نامه یک وقایع‌نگار روس در ایران (سال ۱۸۸۷ م /
۱۳۰۵ هـ) / ترجمه سید عبدالله مترجم روسی / به کوشش محمد
گلبن (۲۵-۵۴)

این مجموعه که گزارش وقایع سفر یک روس در دوران سلطنت
ناصرالدین شاه است، در بردارنده اطلاعات ذی‌قیمتی است که در
گزارش‌های دیگر سیاحان به آن‌ها برخورد نمی‌کنیم. متن اصلی
رساله که به دستور ناصرالدین شاه ترجمه شده و سید عبدالله مترجم
روسی دربار آن را به فارسی برگردانیده است، اینک در دسترس
نیست. نویسنده این رساله ما را به مجموعه‌ای از کارهای هنرمندان
ایران زمان ناصرالدین شاه آگاه می‌کند؛ از جمله قلمدان سازی،
نقاشی، قاب‌سازی و ... در این رساله همچنین اشارتی به برخی از
کاروانسراهای تهران شده است که امروزه در هیچ کتابی مشخصات
آن‌ها را نمی‌توان دید.

۳- فتح قلعه گوک تپه در دوران فرمانروایی رکن‌الدوله در
سیستان و بلوچستان به سال ۱۲۹۸ هـ.ق. / به کوشش محمد گلبن
(۵۵-۷۲)

۴- فهرست نسخه‌های خطی تازه مدرسه نمازی خوی / علی
صدرائی خوئی (۷۳-۱۰۶)

در این فهرست آثار متعددی در زمینه تاریخ وجود دارد از جمله:
۱- جلاء‌العیون / ملا محمد باقر مجلسی، در بیان تاریخ ولادت و
شهادت حضرت سیدالشهداء

۲- مجالس المؤمنین / قاضی نورالله شوشتری

۳- عالم آرای عباسی / اسکندر بیگ منشی

۴- مقتل ابی مخنف / ابی مخنف یحیی بن لوط اُردی

۵- تاریخ مشروطیت امین‌الشرع خویی به کوشش / علی صدراپی
خویی (۱۰۷-۱۷۷)

ویژگی تاریخ مشروطیت امین‌الشرع آن است که اولاً خود وی از
صحنه‌گردانان بسیاری از وقایع آن عصر در آذربایجان، به خصوص
خوی، بوده است و اطلاعات ارزنده مفیدی از جزئیات وقایع و رخدادها
ثبت کرده که از لحاظ تاریخ مشروطیت در آذربایجان منحصر به فرد
است.

همچنین چون برادر بزرگ امین‌الشرع، حاجی میرزا یحیی امام
جمعه خویی، در تهران از سران مشروطیت بود، امین‌الشرع از طریق
وی از وقایع مشروطیت مطلع می‌شد و چون از امام جمعه خویی در
این رابطه نوشته‌ای بر جای نمانده است، یادداشت‌های امین‌الشرع
در این مورد، در حقیقت می‌تواند خاطرات و نظرات امام جمعه خویی
تلقی شود.

به علاوه، چون مؤلف این تاریخ نه طرفدار مشروطیت بوده و نه
در صف مخالفین جای داشته است، حوادث را به صورت منصفانه ثبت
کرده و نکات ضعف و قوت مجاهدان و مخالفان آن‌ها را در رساله به
خوبی و با جزئیات ثبت نموده است.

ثلاثه رسائل قزوینیه:

۶- مناظرات آیه‌الله السید محمد تقی القزوینی مع العلامة الشیخ
احمد احسائی

۷- حیاة آیه‌الله السید محمد تقی القزوینی، بقلمه الشریف

۸- حیاة العلامة السید ابوالقاسم التقوی حفید السید محمد تقی
القزوینی، بقلمه الشریف ایضاً به کوشش عبدالحسین جواهر کلام
(۱۷۹-۱۹۸)

شش رساله سیاسی و اجتماعی مرحوم آیه‌الله سید عبدالحسین

لاری / به کوشش سید علی میرشریفی

۹- ولایه الفقیه (۲۰۳)

۱۰- قانون مشروطه مشروعه (۲۱۷)

۱۱- قانون اتحاد ملت و دولت (۲۳۹)

۱۲- رساله سؤال و جواب از مصرف اجناس خارجی (۲۴۹)

۱۳- قانون اداره بلدیة (۲۵۱)

۱۴- بیانیه دفاعیه در جنگ بین‌الملل اول (۲۶۹)

۱۵- نخبه البشر فی احوال علماء القرن الرابع عشر / محمد کاظم

بن احمد بن محمد جعفر الجزائری الموسوی / به کوشش حسین
متقی (۲۷۵-۲۹۰)

۱۶- سفرنامه قم (۱۳۰۰) / جعفر قلی‌خان / به کوشش حسین

متقی (۲۹۱-۲۹۸)

۱۷- قوائد رضویه یا مسافرت ارض اقدس خراسان / شیخ

اسماعیل فرزند شیخ ابراهیم دیزجی زنجانی (۱۳۷۸-۱۳۰۹ ق) / به
کوشش حسین متقی (۲۹۹-۳۳۶)

۱۸- سفرنامه منظوم حج / زوجة میرزا خلیل / به کوشش رسول

جعفریان (۳۳۷-۳۹۱)

سراینده این مثنوی زیبا، که مشتمل بر ۱۲۰۰ بیت است، بانویی

فرهیبخته و دانشمند از دوره صفوی است. وی مثنوی خویش را در راه

سفر حج به نظم کشیده و افزون بر آگاهی‌هایی که از شهرها و بلاد

عرضه کرده است، نکات زیبایی را در وصف مردمان شهرها و خلق و

خوی آن‌ها به دست می‌دهد. مهم‌تر از این‌ها، تصویری است که وی
از چگونگی حج‌گذاری مسلمانان، به ویژه شیعیان در قرن دوازدهم

هجری ارائه کرده است.

۱۹- حوادث الايام القسم الاول من محرم سنة ۱۳۹۱ الی شوال سنة ۱۳۹۴ (از ۲۳ اسفند ۱۳۴۹ تا آبان ۱۳۵۳) / العلامة الجلیل المرحوم الحاج الشیخ عباس الحائری، اعداد الشیخ احمد محمد رضا الحائری (۳۹۳-۵۰۸)

۲۰- دو شرح و سیزده جواب از قصیده بلند ابوالمفاخر رازی شاعر بلند پایه شیعی قرن ششم هجری / به کوشش اصغر اردانی (۵۰۹-۵۶۳)

۲۱- سفرنامه قم (از زنجان تا قم) (۱۳۳۵ قمری) / آیت‌الله سید احمد شبیری زنجانی / به کوشش سید جواد شبیری (۵۶۵-۶۵۴)

۲۲- سفرنامه قم / کامران میرزا نایب السلطنه / به کوشش ایرج افشار (۶۵۵-۶۶۴)

۲۳- سفرنامه پترزبورگ / میرزا حسن منشی اسرار / به کوشش ایرج افشار (۶۵-۶۷۰)

میرزا حسن منشی اسرار تبریزی از کسانی است که در دستگاه میرزا حسین خان سپهسالار اعم از هنگامی که در استانبول سفیر بود و روزگاری که در تهران سمت صدارت یافت، کار می‌کرد و از محارم سپهسالار در شمار بود و به همین مناسبت لقب منشی اسرار گرفته بود. این سفرنامه کوتاه یادگاری است از دوران همکاری مؤلف با سپهسالار و شرح مسافرت وی از تهران به پترزبورگ.

۲۴- وقفنامه مدرسه امامیه شیراز / به کوشش ایرج افشار (۶۷۱-۶۸۳)

دفتر دهم:

■ میراث اسلامی ایران، دفتر دهم

■ قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی (ره)، ۱۳۷۸، ۷۹۷

صفحه

دهمین و آخرین دفتر میراث اسلامی ایران به شرح ذیل منتشر شده است:

۱- تاریخ تهجمات و جنایات ارامنه، اسماعیل سیمیتقو و سرار ماکو در آذربایجان / میرزا ابوالقاسم امین الشرع خویی / به کوشش علی صدرايي خویی (۸۰-۱۱)

امین‌الشرع که خود در این وقایع یکی از

سران صاحب نفوذ مسلمانان در خوی و سلماس بوده و در مبارزات نیز شرکت داشته است، در نوشته حاضر بسیاری از جزئیات این جنگ‌ها را، که در هیچ منبع دیگری ذکر نشده ضبط کرده است؛ از این جهت نوشته وی حائز اهمیت زیادی است.

۲- حوادث الايام / القسم الثاني / الشیخ عباس الحائری / الشیخ احمد محمدرضا الحائری (۸۱-۱۷۶)

این رساله وقایع سال‌های ۱۳۵۳ تا ۱۳۶۲ شمسی را به عربی نوشته است.

۳- العقد الطهماسی / شیخ حسین بن عبد الصمد / جُبعی عاملی

حائری همدانی / به کوشش محمد حسین روحانی رودسری (۱۷۷-۲۲۲)

این رساله‌ای است که پدر شیخ بهایی «حسین بن عبدالصمد» برای پادشاه شیعه وقت، شاه طماسب صفوی تألیف کرده است.

۴- گزارش سرخس / سفرنامه عبدالله سرهنگ / به کوشش و با مقدمه محمد گلبن (۲۲۳-۲۶۴)

این رساله در دوره ناصرالدین شاه قاجار نوشته شده است.

۵- نجاة الامراء / میرشاهی بن محمد حاتمی / به کوشش: ابوالفضل حافظیان (۲۶۵-۳۵۲)

نویسنده این رساله از دانشمندان قرن نهم یا دهم هجری است سبک نگارش این رساله، همچون نصیحه الملوک غزالی و فرائد السلوک فی فضائل الملوک سجاسی آمیزه‌ای از بیان فضایل اخلاقی و مباحث سیاسی، با بهره‌گیری بسیار از آیات و روایات و آوردن حکایات و اشعار مناسب با بیانی شیوه و ادبی و قلمی رسا و چشم نواز است.

۶- الرحله العراقیه / السید محمد هارون الهندی / الشیخ احمد محمد رضا الحائری (۴۵۳-۴۲۰)

۷- شرح مرموزات سخنان عطار / مؤلف: مجهول / به کوشش الهه روحی دل (۴۲۱-۴۳۴)

۸- رساله الالفاظ المختصره / مؤلف؟ / به کوشش الهه روحی دل (۴۳۵-۴۴۸)

۹- خاطرات ادیب الملک حکمران قم / به کوشش علی رفیعی علامرودشتی (۴۴۹-۴۹۶)

این رساله یادداشت‌های روزانه ادیب الملک عبدالعلی خان مراغه‌ای حکمران قم در زمان ناصرالدین شاه قاجار است.

۱۰- عراضه الاخوان در سفرنامه خراسان / محمد علی معلم حبیب آبادی

نویسنده در این سفرنامه به هر شهر رسیده، عالمان و مدفونین آن شهر را برشمرده و درباره آن‌ها سخن گفته است.

۱۱- فهرست نسخه‌های خطی / مدرسه امام صادق (ع) قزوین / محمود طیار مرغای (۵۶۵-۶۹۳)

۱۲- نسخه‌های خطی مدرسه صاحب الامر و سید الشهداء علیهما السلام / (آشتیان) / صادق حضرتی (۶۹۵-۷۴۴)

۱۳- نسخه‌های خطی رجایی زفره‌ای / محمد حسن رجایی زفره‌ای (۷۴۵-۷۵۴)

۱۴- شصت و سه نسخه دیگر از نسخ خطی مدرسه نمازی خوی / علی صدرايي خویی (۷۵۵-۷۸۱)

در میان نسخ معرفی شده در عناوین ۱۳ و ۱۲ و ۱۱ و ۱۰ منابع وجود دارد که می‌تواند پژوهشگران تاریخی را به کار آید و برای رعایت ایجاز از ذکر آن‌ها در این مقال خودداری می‌شود.